



EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Ekim 2023, Cilt 7, Sayı 2

Atıf/Citation: Arkon Tekinel, G. (2023). "Raif Necdet ve Süleyman Nazif'in Kaleminden Bir Osmanlı Kadını Okumak: Şair ve Entelektüel Nigâr Hanım", *Edebi Eleştiri Dergisi*, 7(2), s. 457-464.

Gonca ARKON TEKİNEL*

Raif Necdet ve Süleyman Nazif'in Kaleminden Bir Osmanlı Kadını Okumak: Şair ve Entelektüel Nigâr Hanım**

Understanding an Ottoman Woman from The Articles of Raif Necdet and Suleyman Nazif: Nigâr Hanım, A Poet and Intellect

ÖZ

1862-1918 yılları arasında yaşayan şair Nigâr Hanım, kadın duygularını yeni Türk şiirine getiren ilk isim olarak kabul edilir. Osmanlı aristokrasisinin önde gelen isimlerinden biri olan babası Osman Paşa sayesinde iyi bir eğitim alan Nigâr Hanım; şiir ve nesir sahasındaki kabiliyeti, bildiği yabancı diller, musikide kendini yetiştirme, resim sanatına olan merakıyla devrinde dikkatleri üzerine çekmiş bir entelektüeldir. Nigâr Hanım pek çok edebiyatçıyla fikir ve sanat temelinde dostluklar kurmuştur. Bu isimler arasında Raif Necdet ve Süleyman Nazif de yer alır. Raif Necdet, Nigâr Hanım hakkında 1919'da *Utariid* mecmuasında "İki Mersiye Arasında" başlığını taşıyan bir yazı yayımlar. Raif Necdet yazısında önce Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerinden söz eder. Bu savaşın Nigâr Hanım'ın hayatına nasıl yansıdığı üzerinde durur. Ardından Nigâr Hanım'ın edebiyatımızdaki yerini değerlendirir. Yazının sonunda tifüs hastalığı nedeniyle Şişli Etfal Hastanesinde yatan Nigâr Hanım'a yaptığı son ziyareti anlatır. Süleyman Nazif ise 1926'da *Servet-i Fünûn*'da "Nigâr Hanım" başlıklı bir yazı yayımlar. Süleyman Nazif bu yazıda Nigâr Hanım'ın şahsi hayatı, sanatı ve topluma yansıyan yönlerine ilişkin bilgiler verir. Ardından Abdülhak Hamit'le Nigâr Hanım'a dair hatıralarını anlatır. Bu makalede Raif Necdet ve Süleyman Nazif'in kaleme aldığı ve ölüm ardı yazıları olarak dikkat çeken, Nigâr Hanım'ı farklı yönleriyle değerlendiren söz konusu iki yazı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Raif Necdet, Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit Tarhan.

ABSTRACT

Born in 1862 and died in 1918, Nigâr Hanım is considered as the first female poet who introduced a woman's perspective into the new Turkish poetry. Raised by her father Osman Paşa who was one of the prominent figures in the Ottoman Nobility, Nigâr Hanım became skilled in poetry and prose, spoke many foreign languages, had a vast knowledge of music and was interested in painting, all of which made her a prominent intellectual figure of that era. Nigâr Hanım made friends with many figures in the literary world while discussing art and ideas. Raif Necdet and Süleyman Nazif were also among those people. Raif Necdet published an article titled "Between Two Elegies" about Nigâr Hanım in the journal *Utariid* in 1919. Raif Necdet discussed the effects of World War I in this article. He mentioned the implications of this war on Nigâr Hanım's life. Then he evaluated the place of Nigâr Hanım in Turkish Literature. He also wrote about his last visit to Nigâr Hanım who was ill with typhus in Şişli Etfal Hospital. Süleyman Nazif published an article with the title "Nigâr Hanım" in 1926 in *Servet-i Fünûn*. In his article, Süleyman Nazif discussed about Nigâr Hanım's personal life, art and the impact of her art on the society. Then he told about his memories of Nigâr Hanım together with Abdülhan Hamit. This paper will review these two articles written post-death by Raif Necdet and Süleyman Nazif, which evaluated different characteristics of Nigâr Hanım.

Keywords: Nigâr Hanım, Raif Necdet, Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit Tarhan.

* Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, garkon@kocaeli.edu.tr posta ORCID: 0000-0002-0346-4324

** [Araştırma Makalesi], Geliş Tarihi: 01.09.2023 Kabul Tarihi: 08.10.2023 Yayın Tarihi: 26.10.2023 DOI: 10.31465/eeder.1353668

Giriş

Şair Nigâr Hanım; Tanzimat sonrasında kadın duygularını şiire nakletme cesareti gösteren, bildiği yabancı diller ve musiki kabiliyeti dolayısıyla büyük saygı uyandıran, Şişli'deki evinde edebiyat toplantıları geleneğini uzun süre devam ettiren bir isim olarak edebiyat tarihimizde ayrı bir yerde durmaktadır. Nigâr Hanım ayrıca Türk Edebiyatında bir kadın yazar tarafından tutulan en hacimli günlüğe sahiptir. Günlüğü üzerinden Nigâr Hanım'ın şahsi ve edebî hayatının büyük bir bölümünü, bağlı bulunduğu sosyal çevresini takip etme imkânı vardır. 25 yaşından ölümüne dek tuttuğu günlükler, “onun şahsi meseleleri yanında İstanbul'un sosyal hayatı, devrin önemli isimleri ve olayları hakkında da ayrıntılar taşır.” (Nigâr Hanım, 2021: 23)

Mehmet Kaplan'ın “Ara Nesil” diye isimlendirdiği, Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemleri arasında kalan devrin parlak temsilcilerinden biri olan şair-yazar Nigâr Hanım (1862-1918), 1848'deki Macar İhtilali sonrası Osmanlıya sığınıp Müslüman olan ve “Macar” lakabıyla tanınan Osman Paşa'nın (Sandor Farkaş) kızıdır. Babası ihtida ettikten sonra bugünkü tuğgeneralliğe denk düşebilecek bir rütbeye, mirlivalığa, yükselerek “Paşa” unvanını da alır. Yazılarında kendisini babasına nispet ederek “Nigâr bint-i Osman” imzasını kullanır. Annesi ise Sadrazam Keçecizâde Fuat Paşa'nın mühürdarı, mutasarrıf İzmirli Nuri Bey'in kızı Emine Rif'atî Hanım'dır. Nigâr Hanım, eğitim-öğretim hayatına yedi yaşında başlar. Yatılı olarak kaldığı Kadıköy'deki Madam Garos okulunda Fransızca, Rumca, İtalyanca ve Ermenicenin yanı sıra piyano, resim ve dikiş dersleri de alır. Dönemin çok ilerisinde bir tahsil hayatı gören Nigâr Hanım, Tanzimat sonrası Türk Edebiyatının yenilikçi ilk kadın şairi olarak da kabul edilmektedir.

Şair Nigâr Hanım mutsuz bir hayat yaşamıştır. Bu mutsuzluğun izi sürüldüğünde, şairin 1875'te henüz çocuk denecek yaşta, İhsan Bey isimli biriyle hayatını karartacak bir evlilik yaptığı görülecektir. Bu evlilikten Salih Münir, Salih Feridun ve Salih Keramet isimlerini verdikleri çocukları dünyaya gelir. Huzursuz geçen evliliğinin yedinci yılında kocasını terk eder ve baba evine döner. 1889'da ise kocasından tamamen ayrılır; fakat Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde okuyan oğullarının hatırı için 1895'te İhsan Bey'le yeniden evlenmeye karar verir. Bu birliktelik de ancak yedi yıl devam eder. Günlüklerinde bildirdiğine göre kocasının zevk, sefa, kumar ve kadın düşkün olması; 1902'de ondan ikinci ve son defa ayrılışının yegâne sebebidir. (Bekiroğlu, 2011: 95)

Nigâr Hanım'ın edebiyatçıları arasında geniş bir çevresi vardır. Bu çevreye mensup olanlar onun ölümünden sonra önemli yazılar kaleme alır. Nigâr Hanım'ın çevresindeki isimlerden biri de Raif Necdet'tir. Roman, hikâye, mensur şiir, tiyatro, çeviri gibi farklı türlerdeki eserlerinin yanı sıra eleştiri türünde de örnekler veren Raif Necdet (Kestelli) (1881-1937); “edebiyatı, cemiyetin içinde bulunduğu durumu izah eden ve millete yol gösteren bir sanat faaliyeti olarak” (Tonga, 2018: e-kaynak) değerlendirir. *Resimli Kitap* dergisinde yayımlanan *Fecr-i Âti* topluluğuna yönelik eleştiri yazılarıyla dikkat çeker. Behçet Necatigil'e göre “bu yazılar, tarafsız ve ciddi bir eleştiri anlayışının ilk örneklerindedir.” (1998: 224) Raif Necdet, Nigâr Hanım'a dair düşüncelerini ve Nigâr Hanım'ın son günlerini 10 Nisan 1919 tarihli *Utariid* mecmuasında yayımladığı “İki Mersiye Arasında” başlıklı yazısında ele alır. Bu yazı son derece duygusal tonu, dil ve üslubu sayesinde mensur şiir özelliği de göstermektedir. Yazının başlığı sembolik bir anlam taşımakta ve Nigâr Hanım'ın sanat hayatına karşılık gelmektedir. Zira Nigâr Hanım'ın ilk eseri,

kardeşinin küçük yaşta ölümü üzerine yazdığı mersiyedir. Son eseri ise Raif Necdet'in kuzeni ve Nigâr Hanım gibi tıfısten ölen M. Rauf Bey¹ hakkında yazmış olduğu mersiyedir.

Raif Necdet, yazısına Birinci Dünya Savaşı'nın insanlar üzerindeki etkisini tasvir ederek başlar. Raif Necdet'e göre savaşın en olumsuz etkisi insanlarda ruhu ve fikri öldürmesidir:

“Ben şuna kaniyim ki sar' alı ihtilâçlarla her gün biraz daha levs ve riyaya, ihtiras ve hodbinîye doğru kayan insanlığı harbin meş'um tekmesi daha yırtıcı, daha iğrenç ve çalgın bir uçuruma itti!.. Sanki kıtal-ı cihaninin kanlı eli beşeriyetin simâ-yı umumîsine siyah bir damga-yı gılzet vurmuş oldu: Ruhlar karardı... Kalpler nasırlandı... Fikirler heyecansız, heyecanlar ziyasız kaldı! Vaktiyle ruhu çıldırta facialar, reziletler karşısında donuk, lakayt bir eda alındı... Bayağılaşan hayat, âdeta zulüm ve zulmet ile munisleşti... Nezahet ve asalet, güya gılzet ile ebedî bir muahede akdeden ruh-ı beşere istifasını verdi!..

Filhakika kıtal-i umumînin doymaz, vahşi ağzı yalnız maddiyatı değil, belki daha müthiş bir tarzda maneviyatı yuttu!.. İşte şimdi viranelerden çok divaneler, yangınlardan ziyade sukutlar daha derin, daha mütemevviç ve kudretli bir safir ile faziletin hicranını, insanlığın hüsrânını haykırıyorlar...” (Kestelli, 1919: 195)

Raif Necdet, savaşın etkilerine en çok maruz kalanlardan birinin de Nigâr Hanım olduğunu söyler. Bunun sebebi, Nigâr Hanım'ın “bütün âlem-i temeddünün en asil, en şair, en hayırhâh, en kibar ve münevver bir kadını” (1919: 196) olmasındandır. Raif Necdet, Nigâr Hanım'a saygı ve hayranlığını dile getirirken onun hayatının son günleri için de hayıflanır. Çünkü Nigâr Hanım'ın “muhteşem bir kudret ve şiiriyet ile, zekâ ve ziya ile dolu hayatının son sönük ve hicranlı günlerini” (1919: 196) savaşın şartları daha da ağırlaştırmıştır. Günlüğünde de görüleceği üzere Nigâr Hanım, savaşın yol açtığı yıkımı en derin yaşayanlardan biridir. Vatanın dağılması, gençliğin cephelerde yok olması Nigâr Hanım'ı büyük bir üzüntüye sevk eder. Kendisi de gıda maddelerine ulaşmak konusunda sıkıntı yaşar. Bu sebeple Nigâr Hanım, vatani bu zor duruma düşüren İttihat ve Terakki mensuplarını tenkit eder:

“Nigâr Hanım'ın ömrünün son altı yılı, içinde yaşadığı payitahtı doğrudan veya dolaylı etkileyen bir dizi savaşın sıkıntılarıyla geçmiştir. Bu yılların özellikle fiyatlara ve nakil vasıtalarına yansımaları bakımından Nigâr Hanım'ın günlüğü epeyce malzeme taşımaktadır.” (Bekiroğlu, 2011: 110)

Raif Necdet; eğitimi, bildiği yabancı diller, şair kimliği ve Salı toplantılarıyla bir devrin en çok saygı gören ve dikkat çeken isimlerinden biri olan Nigâr Hanım'ı Batılı kadın yazarlar Madam de Sévigné ve Madam de Staël ile kıyaslayarak onun memleketimiz için büyük bir gurur vesilesi olduğunu vurgular:

“Asrına ve muhitine sığamayan dimağı, istikbali aşan ruhu ile deha-yı nisvîyetin şanlı mümessillerinden olan *Aksi Seda* muharriresinin irfan ve kemalâtça, kudret-i fikriye ve meziyet-i ruhiyece Avrupa'nın en mütefekkir kadınlarından, en meşhur edibelerinden hiç farkı yoktu. Türkler böyle akim bir muhitte Madam 'Döseviye', Madam 'Dö Stael' seviyesinde bir kadın yetiştirdikleri için medenî bir gurur ve iftihar hissetseler haklarıdır.” (Kestelli, 1919: 196)

Birinci Dünya Savaşı günlerinde şair Nigâr Hanım tıfıse yakalanır. Kuzeni M. Rauf'u da tıfısten kaybeden Raif Necdet, son salı toplantısında Nigâr Hanım'ı solgun görür ve onu da kaybedecek

¹ Âtıfzâde Mehmet Rauf Bey (1882-1918) şair, yazar, çevirmen ve araştırmacı. *Eylül* romanı yazarı Mehmet Rauf ile karıştırılmamak amacıyla *Resimli Kitap* dergisinde çıkan yazılarında M. Rauf imzasını kullanmıştır. (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2001: 692).

olma ihtimalinden endişe duyar. Nigâr Hanım'ı Şişli Etfal Hastanesinde ziyaret ettiğinde korku ve endişelerinde haklı olduğunu anlar. Nigâr Hanım ise hasta yatağında bile şahsi nezaketi elden bırakmaz, Raif Necdet'in ziyaretinden duyduğu memnuniyeti belirtir. Raif Necdet'e kuzeni M. Rauf hakkında yazdığı mersiye'nin kendisinin son eseri olacağını söyler. Bu söz Raif Necdet'i Nigâr Hanım'ın hayatı üzerinde düşündürür:

“Ne garip tesadüf ki bî-nazir şairenin ilk eseri de bir mersiye imiş!.. Hayat-ı edebiye ve sanatkâranesini iki mersiye arasında yaşamış bu büyük, bu hassas ve muztarip kadına benden ebedî bir neşide-i hürmet ve takdis!..” (Kestelli, 1919: 196)

Nigâr Hanım'ın edebiyatçı dostları arasında ön plana çıkan bir başka isim Süleyman Nazif'tir. Nigâr Hanım, günlüğünde Süleyman Nazif'in kendisine, sohbetine, herkesçe malûm ateşli üslubuna büyük bir hayranlık duyduğunu vurgular. (Bekiroğlu, 2011: 195) Yahya Kemal'in, anadan doğma “münşi” (ts.: 27), Ahmet Haşim'in “kelimelerin serdari” (1991: 25) diye nitelendirdiği Süleyman Nazif (1869-1927); renkli üslûbuyla Türkçenin -özellikle nesir sahasında- en başarılı örneklerini vermiş bir Servet-i Fünûn dönemi sanatçısıdır. *Servet-i Fünûn* dergisi başta olmak üzere *İctihad*, *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası*, *Ma'lûmât*, *Hazîne-i Fünûn* ve *İleri gibi* dönemin önde gelen gazete ve dergilerinde önemli yazılar yayımlar. *Servet-i Fünûn*'un kuvvetli kalemlerinden Süleyman Nazif, Nigâr Hanım'la tanıştıktan sonra onun çevresinde yer alır.

Süleyman Nazif'in dikkat çeken yazılarından biri de *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan ve “Nigâr Hanım” başlığı ile sunulan makaledir. Makalede Mehmet Kaplan'ın Süleyman Nazif için Türk nesri üzerinde şuurlu bir şekilde ilk onun düşündüğü ve bu nesri değiştirmek için bazı imkânlar aradığı şeklindeki tespitlerini (Kaplan, 2014: 413) haklı çıkartacak pek çok emare bulmak mümkündür. Ayrıca Nigâr Hanım gibi dönemin entelektüel bir kadın yazarını Süleyman Nazif gibi bir nesir üstadının kaleminden okumak, okuyucular adına büyük bir ayrıcalıktır. Süleyman Nazif'in, İbnülemin Mahmut Kemal'e hitaben yazılmış “Nigâr Hanım” başlıklı şiirsel bir üslup, zengin çağrışım ve orijinal benzetmelerle dolu yazısında² Nigâr Hanım'ın önemli özelliklerini görmek mümkündür. Süleyman Nazif bu makalede, Nigâr Hanım'ın *Servet-i Fünûn* dergisinin sıkı bir okuru ve takipçisi olduğunu belirtir. Nigâr Hanım vefat ettiğinde kendisinin İsviçre'de bulunduğunu söyler. Yazıyı kaleme alma sebebi ise merhumeyi ebedî istirahatgâhına uğurlayamamanın mahrumiyet ve mahcubiyetini bir nebze de olsa telafî etmektir.

Süleyman Nazif yazısında Nigâr Hanım'ı nasıl tanıdığını anlatır. Nigâr Hanım ismini ilk defa, on dört yaşından itibaren yazdığı şiir ve düz yazıların bulunduğu hacimce küçük, dil ve söyleyiş kusurlarına rağmen muhteva bakımından zengin olan *Efsûs* adlı şiir kitabındaki “Feryâd” gazeliyle duymuştur. Gazelde büyük bir hüznün, elem ve nedamet âdeti haykırılmaktadır. Nigâr Hanım'ın yirmili yaşlarında kaleme aldığı bu şiir, yaşça daha büyük bir insanın hissiyatını barındırması ve kadın ruhunun içten duygularını yansıtmaya bakımdan dikkate değerdir. Süleyman Nazif, bu feryat ve ızdırabın sebebini Nigâr Hanım'ın yapmış olduğu yanlış evliliğe ve mutsuz aileye dayandırmaktadır. Makalede ilgi çekici hatıralara da yer veren Süleyman Nazif, onunla ilk defa Haziran 1911'de görüşüğünü belirtir. İlk karşılaşmalarını ise şöyle anlatır:

² İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinin Nigâr Hanım'ın hayatını anlattığı bölümünde bu yazıdan yararlanmış, çok az bir kısmını da olduğu gibi vermiştir. (1939: 1204-1207)

“Rumelihisarı’ndaki yalısına Cenab Şahabettin ve Hüseyin Suat Beyler ile beraber gitmişim. Cenab Bey, Hanım’ı evvelden tanırdı. Suat Bey ile ben o gün ilk defa müşerref olduk. Şair Hanım’ı işittiklerimin çok fevkinde bulmuştum. Bu kadın mevhûb ve mükteseb, mehâsin ve meziyyâtıyla Türk aile-i içtimaiyesinin medâr-ı iftihârı olabilecek bir vücûd-ı ekmele idi.” (S. Nazif, 1926: 354)

Tanıştıkları günden itibaren Nigâr Hanım ve Süleyman Nazif arasında samimi bir dostluk kurulur. Nigâr Hanım günlüğünde zaman zaman Süleyman Nazif’e de yer verir ve ondan hep saygıyla ve takdirle bahseder. Süleyman Nazif’in Nigâr Hanım hakkındaki yazısında üzerinde durduğu noktalar şunlardır:

1. Nigâr Hanım’ın Şahsi Hayatı:

Süleyman Nazif, Nigâr Hanım’ın şiirlerindeki mutsuz ve hüzünlü havayı küçük yaşta evlendiği İhsan Bey’in vefasızlığına bağlar. İhsan Bey alafrangaya düşkün, havai bir tiptir. Evlilikte sadakat göstermeyince Nigâr Hanım ondan ayrılma yolunu seçer. Süleyman Nazif yazısında bu şartlara rağmen Nigâr Hanım’ın çocuklarını iyi yetiştirdiğini söyler. İyi bir şair ve yazar olmanın yanı sıra iyi bir anne de olan Nigâr Hanım; çocuklarını dönemin gözde eğitim kurumlarında okutur, onların tıpkı kendisi gibi modern bir eğitim almasını sağlar. Sonuçta büyük oğlu Münir Bey Osmanlı Bankası’nda idareci olurken diğer iki oğlu Feridun ve Keramet Beyler de Robert Kolej’de hocalık yaparlar.

Süleyman Nazif’in ince ve zarif üslûbu, söz konusu hanım bir şair olunca daha da inceler ve estetik zevkin doruklarına çıkar. Nigâr Hanım’daki aşk ve sevdâyı ve bunların kaynağını iki sebebe bağlayarak anlattığı satırlar son derece sanatkârânedir. Nigâr Hanım’ın bu iki sevdasından birincisi taşına toprağına hayran olduğu memleketi, ikincisi de “varlık sebebim” dediği ebeveyni ve ömrünün meyvesi olarak gördüğü evlatlarıdır:

“Gönlümdeki şevki ve sevdâyı, hiss-i aşkı nasıl inkâr ederim? Ancak şunu ihtar ederim ki bu aşk ve seveda, evvela vatanıma, yani güneşine, baharına kanamadığım; mehtabına, şafağına doyamadığım; semasına, deryasına hayran kaldığım şu memlekete; sâniyen bâis-i vücûdum valideyimle semerât-ı ömrüm olan evladıma münhasırdır.” (S. Nazif, 1926: 354)

Nigâr Hanım’daki vatan, millet aşkı, bununla beraber “semerât-ı ömrüm” diye tavsif ettiği çocuklarına duyduğu muhabbet; içli ve samimi bir şaire için pekâlâ anlaşılır bir durumdur. Ondaki vatan ve millet aşkının ne derece büyük olduğunu Balkan Savaşları patlak verir vermez Avrupa seyahatini hiç tereddüt etmeden bitirmesinde görmek mümkündür. Süleyman Nazif ve dostlarının buna hayret etmesine karşılık olarak verdiği cevap bir şair hanıma yakışacak olgunluktadır: “Vatanım bir ateşe girerken ben yabancı memleketlerde ferih ve fahûr dolaşamam.” (S. Nazif, 1926: 354) Süleyman Nazif, bu cevap karşısında oradaki herkesin ezildiğini ve küçüldüğünü itiraf etmektedir. Bu aşk ve sevdadandır ki İstanbul ve Boğaziçi de Şair Nigâr Hanım’ın “güzel çehresini ve vakur endamını ve bilhassa ruha nüfuz eden gözlerinin müncezip ve câzip nazarlarını” (S. Nazif, 1926: 354) asla unutmayacaktır. İstanbul âşığı bir başka şairin, Yahya Kemal’in, Boğaziçi’nde kayığıyla gezinti yapan Nigâr Hanım’da İstanbul’un ruhunu görmüş olması da bu sevdaya dâhildir.

Süleyman Nazif’in aktardığına göre Nigâr Hanım, ev içinde tesettür kaydını kaldıran ilk Türk kadınlarımızdan olmakla beraber, ara sıra abdest alıp namaz kılacak ve Kur’an okuyacak kadar da dindar bir kişiliğe sahiptir. Süleyman Nazif, ilgili satırlarda belki de sırf bu şahadetten dolayı merhumeye “rahimehallah” duasında bulunmuş gibidir. Nigâr Hanım’ın kendisini hissen Macar asıllı babasından ziyade, Türk asıllı annesine yakın görmesi, dikkate değer bir durumdur.

Kendisini Şarklılık üzerinden eleştiren “yarım Garp tahsili görmüş” kişileri “züppe” diye vasıflandırması da çok dikkat çekici bir tespittir; zira züppelik, alafrangalık ve yanlış Batılılaşma gibi kavramlar o dönemin popüler kullanımlarıdır. Süleyman Nazif, bu sohbetteki “İcâb-ı hicâb eden samimiyet değil, tasallüftür.” cümlesini hiç unutamadığını ve bilhassa da “fevkalâde âhenkdâr bir cezâletle telaffuz ettiği ‘icâb-ı hicâb’ terkibi”nin hâlâ kulaklarında çımladığını söyler. (1926: 355)

Süleyman Nazif, Nigâr Hanım’a hep hürmetkâr davranmıştır. O, “Bir kadına, o ifşâ etmezse yaşı sorulmaz.” âdab-ı muaşeret kuralına riayet ederek şairenin yaşını hiç sormamıştır. Ancak Nigâr Hanım’ın vefatına kadarki haline bakılırsa hem vücudunun tazeliği ve güzelliği hem de ruhunun sıcaklığından hareketle yaşının çok daha genç olacağını belirterek “Merhûmenin tevellüdünü 1280 tarihinden evvelki senelerde aramak icâb eder.” (1926: 355) tespitini yapar. Süleyman Nazif, Nigâr Hanım’ı Avusturya İmparatoru Fransuva Jozef’in hanımı Elizabet’e benzetir; fakat bu benzetmeyi, uğursuzluk sayıp da üzülmemesi için kendisine söylemez. Yazısının dipnotunda da belirttiği üzere kraliçe Elizabet, İsviçre’nin Lemman Gölü sahilinde bir anarşistin “kancık çılgınlığına” kurban gitmiştir. Nigâr Hanım’ın tifüs hastalığından öldüğü göz önüne alındığında bu benzetmenin -başta evlilik olmak üzere- daha çok mutsuzluk ve bedbahtlık yönüyle yapıldığı anlaşılacaktır.

2. Sanatı:

Süleyman Nazif’e göre ilahi bir üretkenlik ve yeteneğe sahip, donanımlı, güzel ve pek meziyetli olan Nigâr Hanım, Türk toplum ve ailesinin iftihar vesilesi olacak kadar mükemmeldir. Bu sebeple Süleyman Nazif, Nigâr Hanım’a iltifatlarda pek cömert davranır. Nigâr Hanım’ın ismini zikrettiği hemen her cümlesi övgülerle doludur, hatta bunda mübalağaya kaçmaktan da çekinmez. Dönemin kudretli diğer hanım şairleri olan Fitnat, Leyla ve Şeref Hanımların yanında Nigâr Hanım’ın aşırı tevazu göstermesini doğru bulmaz, böyle yapmakla kendine ve şiirlerine haksızlık ettiğini söyler. Yine Süleyman Nazif, şairenin nesrini nazmından üstün tutar, erkekler arasında bile bu kuvvette bir yazarın nadir olduğunu katıyetle belirtir. Esasında Nigâr Hanım’a yönelik bu övgüler, sadece Süleyman Nazif’le sınırlı değildir. Dönemin önemli üstat ve sanatkârları da Nigâr Hanım’ın sanatı ve kişiliği üzerinde ittifak etmişçesine hep aynı cömert ve mübalağalı övgü ve iltifatları ifade etmişlerdir.

Nigâr Hanım, eski ile yeni arasında “ara nesil” olarak kalan fakat yönü hep Batı’ya dönük olan tipik bir son dönem Osmanlı aydınıdır. Batı’yı da Doğu’yu da çok iyi bilip özümsemiştir. Edebî mahfil görevi gören Şişli’deki konağının kütüphanesinde klasik kültürümüzden Mevlana’nın *Mesnevi*’sinin yanında Nergisi’nin *Hamse*’si de bulunur. Çağdaşları Leyla ve Fitnat Hanımların divanlarının yanı sıra Fransız edebiyatından Alfred de Musset, George Sand, Hugo ve Lamartine gibi şair ve yazarları da okur. Fuzuli, Nedim, Şeyh Galip’ten de Batılı şairlerden de şiirler ezberler. Onun eğitim, kültür, sanat, edebiyat, musiki anlayışı, giyim kuşam tarzı, entelektüel duruş ve düşünüş bakımından Şair-i Azam Abdülhak Hamit’in ifadesiyle “Avrupa’nın en kibar ve münevver kadınlarından hiç farkı yok”tur. (S. Nazif, 1926: 357)

Nigâr Hanım’ın sanatını besleyen bir başka kaynak da musikidir. Nigâr Hanım’ın musikiye yönelmesinde ve piyanoda ilerlemesinde musikiyle ilgilenen babası Osman Paşa büyük etkiye sahiptir. Süleyman Nazif, babasının resimde de ilerlemesi için çalıştığını fakat Nigâr Hanım’ın buna meyletmediğini söyler. Ancak bu eksik bir yorumdur. Çünkü Nazan Bekiroğlu’nun kitabından Nigâr Hanım’ın çevresindeki bazı isimlerin portrelerini yaparak onlara hediye ettiğini

görmek mümkündür. Nigâr Hanım, Batı musikisini Türk musikisinden çok daha işlenmiş, olgun ve zengin bulur ama bu hayranlığına rağmen Süleyman Nazif'e ruhunun büyük bölümünün Şarklı olduğunu söyler:

“Buna hayret edenlere hak veririm. Fakat sebebini bilseler eminim ki, onlar da bana hak verirler. Garp musikisi daha işlenmiş, daha vâsi, daha mütekâmdir. Üstatların âsârını dinlerken de, çalarken de gaşyolurum. Fakat Türk musikisinde ben kendi benliğimi daha çok hissediyorum. Fransızca Türkçeden çok mükemmel bir lisandır. Bununla beraber, beni bizim şairler, Fransızlarınkinden az müteessir etmiyor. Ben hissen pederimden ziyade valideme yakınım. İstanbul'un seması, ufukları beni Garp'tan ziyade Şarklı etti. Benden çok ziyade Şarklı olmaları iktiza eden -yarım Garp tahsili görmüş- kadın, erkek züppelerin bunu da aleyhimde kıyl ü kâle vesile ettiklerini bilirim. İcâb-ı hicâp eden samimiyet değil, tasallüftür.” (S. Nazif, 1926: 355)

Süleyman Nazif'in ifade ettiği gibi “Musikiye cidden vakıf ve piyanoda üstat” olan Nigâr Hanım, Ebü'l-Lisan Şükrü Efendi'den Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri alır. Süleyman Nazif'e göre Nigâr Hanım hem Fransızca'yı hem de Türkçeyi hitabet sanatını icra eder gibi konuşmaktadır. Özellikle de Türkçeyi büyük bir selâset ve ahenk ile kullanır. “Sesinde, cezâletinde, rikkatinde ayrı ayrı tavırları ve edâları vardı(r).” (S. Nazif, 1926: 354) Fransızca'yı da Türkçeden üstün tutar. Buna rağmen Şark kültüründen uzak kalmaz, hatta sırtını en nihai noktada hep Şark'a ve onun kadim değerlerine dayar; çünkü kendini ve benliğini sadece burada bulur. “İstanbul'un seması, ufukları beni Garp'tan ziyade Şarklı etti.” (1926: 355) tespitleri, onun nihai tercihini ve vatan, millet sevdasının hangi boyutlarda olduğunu gösterir. O kadar ki Fuzuli'nin “*Vaslın bana hayât verir firkatın memât/Sübhâne hâlikî halaka'l-mevte ve'l hayât*” mısralarını Şişli'deki evinde piyano ile terennüm ederken gözleri yaşarır.

Nigâr Hanım'ın Nişantaşı'ndaki evi tam bir kültür ve sanat mekânıdır. Nigâr Hanım, salı günleri dönemin entelektüel kişileriyle düzenli toplantılar yapmakta ve bu toplantılara birbirinden kıymetli simalar teşrif etmektedirler. Saat ikiden dörde kadar kadınları, dörtten altıya kadar da erkekleri ağırlamaktan büyük bir onur ve mutluluk duyar. Sadece yerli değil, bazı yabancı edebiyat ve sanat adamları da konağa gelir. Katılanlar bu toplantıların son derece canlı ve verimli geçtiğini anlatırlar.

3. Abdülhak Hamit Tarhan'a Ait Hatıralar:

Süleyman Nazif yazısında, “Şair-i Âzam” diye adlandırdığı Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937) ile Nigâr Hanım'ın Şişli'deki meşhur konağındaki görüşmelerini de sıcak ve samimi üslûbuyla anlatır. Mizaç bakımından çekingen ve başkasının yanında rahat konuşamayan biri olan Hamit, Nigâr Hanım'ın davetini Süleyman Nazif'in de ısrarı ile uzun bir tereddüdün ardından geri çeviremez ve bir salı günü konağa giderler. Hamit, yaklaşık otuz yıl payitahttan uzak yaşadığı için sanat çevrelerine ve edebî ürünlere yabancı kalmıştır. Bu sebeple Nigâr Hanım'ı ve eserlerini yakından tanımamaktadır. Nigâr Hanım'ın nazik ve kibar üslubu Abdülhak Hamit'i rahatlatır, tereddüt ve tutukluğunu yok eder, bunun üzerine mecliste tatlı bir sohbet başlar. Konaktan ayrılırken Abdülhak Hamit'in Nigâr Hanım hakkında Süleyman Nazif'e yaptığı değerlendirme iltifat doludur: “Hakikaten müstesna bir hanım. Avrupa'nın en kibar ve münevver kadınlarından hiç farkı yok.” (S. Nazif, 1926: 357) Süleyman Nazif, Nigâr Hanım'ın da kendisi hakkındaki iltifatkar düşüncelerini “Nigâr Hanımefendi daima söyler.” diyerek şöyle aktarır: “Dünyada zevk irfanı olup da *Makber* mülhimesi Fatma Hanım'ın mazhariyetine gıpta etmeyen tek bir kadın yoktur.” (1926: 357) Bu hatıranın devamında Süleyman Nazif, Şair-i Âzam'ın çok hüznünlendiğini belirtir; çünkü daha on üç yaşlarında iken 1874 tarihinde Edirne'de evlendiği ve Beyrut gibi uzak

diyarlarda 1885'te toprağa verdiği Pirizade ailesine mensup Fatma Hanım onun için her şeydir. Yol boyunca genç yaşta ölen ilk eşi Fatma Hanım'ın meziyetlerini anlatır. "İkinci haremim" dediği İngiliz Nelly'nin de son eşi Lüsiyen Hanım'ın da çok iyi ve meziyetli olduklarını yine bu yürüyüşte dile getirir. İki hanımının -Fatma ve Nelly- veremden ölmesi sebebiyle kurduğu cümle dikkat çekicidir: "Ben veremin kocası oldum." (S. Nazif, 1926: 357) Bu cümlede âdeta Hamit'in bütün talihsizliği gizlidir.

Sonuç

Raif Necdet, "İki Mersiye Arasında" başlıklı yazısında Nigâr Hanım'ın devrine ve kendisine yansıyan portresinden bahsetmiş, hayatının son yıllarında başta Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri olmak üzere onun şahsi hayatında yaşadığı ıstıraba yer vermiştir. Raif Necdet, Nigâr Hanım'ı hastane odasında gördüğünde bu durumun devri dolduran çehresiyle tezat teşkil ettiğini düşünür. Nigâr Hanım'ın tífüs sebebiyle bitkin olduğunu görür ve onun ölümünün yakın olduğunu anlayarak yanından ayrılır.

Süleyman Nazif'in akıcı ve sürükleyici bir dille başta Nigâr Hanım olmak üzere Abdülhak Hamit ve Cenap Şahabettin gibi Türkçe üstatlarını kısmi de olsa anlattığı bu makale, hiç şüphesiz hem *Servet-i Fünûn* dergisinin hem de Türkçenin çok önemli bir kazanımıdır. Bu kazanımda yazıya vesile olan ve yazının ithaf edildiği, biyografileri ve tarih bilgisiyle tanınmış âlim İbnü'l-Emin Mahmut Kemal'in de katkısı büyüktür. Bu yazı Türk modernleşmesinde önemli bir iz bırakmış Osmanlı entelektüeli Şair Nigâr Hanım'ın bir devri dolduran ve bir dosta yansıyan portresini okuma imkânı vermektedir. Bu yönüyle de ayrı bir kıymeti vardır. Süleyman Nazif yazısında Nigâr Hanım'ın hayatı, sanatçı kimliği, aydın ve entelektüel portresi üzerinde durmuştur. Ölüm ardı yazıları olan her iki yazıda buluşulan ortak nokta ise Nigâr Hanım'ın aldığı eğitim, sanatçı kişiliği ve kültürel donanım noktasında Batı'da büyük işler başarmış kadınlarla eşdeğer tutulmasıdır.

Kaynakça

- Ahmet Haşim (1991). "Son Şarklı", *Gurabahâne-i Laklakan-Diğer Yazıları*, haz. İ. Enginün-Z. Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 23-25.
- Beyatlı, Yahya Kemal (tsz). "Süleyman Nazif", *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, (3. bs.), s. 25-29.
- Bekiroğlu, N. (2007). "Nigâr Hanım", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, s. 83-85.
- Bekiroğlu, N. (2011). *Şâir Nigâr Hanım*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- İbnülemin, M. K. (1939). "Nigâr", *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: MEB, C. 7, s. 1204-1207.
- Kaplan, Mehmet (2014). "Cenab Şahabeddin ve Nesir Sanatı", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 408-418.
- Kestelli, R. Necdet (1919). "İki Mersiye Arasında", *Utarid*, Cilt 1, No. 13, 10 Nisan 1335, s. 195-196.
- Necatigil, B. (1998). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları. (17. bs.)
- Süleyman Nazif, (1926). "Nigâr Hanım", *Servet-i Fünûn*, C. 60, nr. 1575/101, s. 354-358.
- Şair Nigâr Hanım (2021). *Günlük*, Cilt 1, (haz.: Z. Berktaş), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şair Nigâr Hanım (2023). *Günlük*, Cilt II, (haz.: Z. Berktaş), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, (2001). ed. Yalçın, M. İstanbul: YKY, C. 2.
- Tonga, N. (2018). "Raif Necdet Kestelli", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kestelli-raif-necdet> Erişim tarihi: 29.08.2023.